

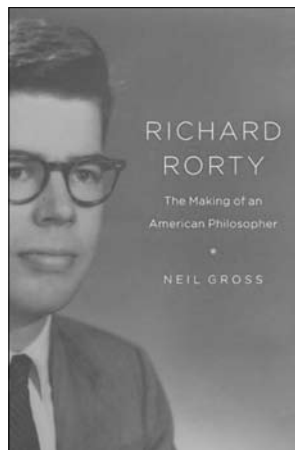
HVORDAN LAGE EN AMERIKANSK FILOSOF

ANMELDELSE AV RICHARD RORTY: THE MAKING OF AN AMERICAN PHILOSOPHER, AV NEIL GROSS (UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS 2008), 390 SIDER.

Av Kristian Bjørkdahl

Richard Rorty er utvilsomt en omstridt figur i vår tids filosofi. Han begynte karrieren svært så skoleflink, men tok etter hvert på seg rollene som vekselvis *enfant terrible*, *bête noire*, og – om jeg tør be om leserens metaforiske velvilje – *homme fatal*. Det betyr imidlertid ikke at han levde et mer begivenhetsrikt liv enn sine kolleger; i likhet med andre av samme art tilbrakte han dagene sine på et kontor, i et auditorium, eller på et seminarrom. Ikke mye å skrive tykke bøker om, tenker man kanskje. Hva kan en biograf gjøre med slikt skrint materiale? Jo, han kan sette fokus nettopp på filosofens virke ved disse knusktørre lokalitetene, og kalle den tykke boken for en «case-studie i kunnskapssosiologi».

Det er nettopp det sosiologen Neil Gross har gjort i *Richard Rorty: The Making of an American Philosopher*, som ble utgitt på University of Chicago Press tidligere i år. Gross forsøker her å gi en sosiologisk forklaring på Richard Rortys fremvekst som ledende amerikansk filosof, samtidig som han ønsker å bruke Rortys profesjonelle utvikling som sosiologisk case for å øke vår viten om hvordan kunnskap skapes i humaniora og samfunnsvitenskap. På veien mot dette målet begår han det som, i alle fall med de behørlige forbehold, må kunne kalles en biografi av Richard Rorty. Kort oppsummert mener Gross at en amerikansk filosof lages omtrent som følger: Man tar den intellektuelle kapasitet man har fått med seg fra oppveksten; dette røres grundig ut i et universitet eller flere, hvori blandes en rekke bøker, innflytelsesrike professorer og andre stimulerende bekjentskaper; man tilsetter så en sjenerøs dose strategiske

karrierehensyn; til slutt rører man inn en spiseskje intellektuell selvpoppfatning. Det hele settes i ovnen på 200 grader til skorpen er gyllen, eller, som det heter i academia, til man har oppnådd en *tenure track position*.

Humanistisk viten som problem

Gross legitimerer prosjektet sitt ved å peke på at kunnskapssosiologien, så fruktbar den enn har vært i sine studier av naturvitenskap, teknologi- og ingeniørfag, har alvorlige hull når det gjelder hvordan viten skapes i humaniora og samfunnsvitenskap. «Hvordan velger humanister og samfunnsvitere sine temaer og prosjekter? Hvilke faktorer er bestemmende på deres teorier, tilnærminger og metoder? Under hvilke forhold oppstår intellektuelle bevegelser i humaniora og samfunnsfag?» (ix). Det finnes ingen kongevei til gode svar på slike spørsmål, sier Gross, isteden må vi åpne opp for en pluralisme av forklaringsnivåer og inkludere i analysen både *mikro* og *makro*, for ikke å nevne det undervurderte *meso* (dritten-i-midten, i denne sammenhengen). Dessuten må vi anerkjenne at teori og empiri står i et komplekst og dynamisk samspill. Det er vanskelig å være uenig med Gross på dette punktet, så min eneste innvending er at det er vanskelig å være uenig med Gross på dette punktet. Hvis akademiske studier kan bli for balanserte – og det mener jeg at de kan – står denne boken i fare for å bli brukt som eksempel.

Det fremste siktemålet med boken er å utvikle «en ny teori om sosiale faktorerens innflytelse på [humanisters] intellektuelle valg» (xi), som kan tjene til å korrigere den

humanistiske kunnskapssosiologiens to ledestjerner, Pierre Bourdieu og Randall Collins, og deres betoning av strategiske karrierehensyn som det ledende motivet for intellektuelle valg. Bourdieu og Collins ser filosofi som et sosialt felt innen hvilket «status og prestisje deles ut [...] i henhold til spesifikt filosofiske evalueringskriterier» (238), og mener at filosofers intellektuelle valg – spørsmålene de stiller, teoriene de tyr til, idéene de kommer opp med – preges av strategisk handling for å oppnå status og prestisje innen dette sosiale feltet. Med andre ord er filosofens intellektuelle utvikling å betrakte som en streben etter mer økonomisk, kulturell, sosial, eller symbolsk «kapital», som det heter i Bourdieus vokabular.

Gross benekter på ingen måte at slike hensyn er sterkt virkende i filosofers intellektuelle utvikling. Han ønsker imidlertid å supplere Bourdieu og Collins med en teori om «intellektuell selvoppfatning», det vil si en teori om de fortellingene man forteller seg selv og andre for å forklare og begrunne «hvem man er som intellektuell: om ens distinktive interesser, disposisjoner, verdier, evner, og smak» (263). Gross insisterer på at akademikers intellektuelle utvikling ikke utelukkende kan forklares som instrumentelle forsøk på å streve seg oppover karrierestigen henimot status og prestisje, men at aktørens selvoppfatning har en betydelig innvirkning på hva denne aktøren interesserer seg for, hvilke argumenter vedkommende finner overbevisende, og så videre.

Dette er stadig like balansert og fint, men det bør ikke komme som noen overraskelse at det finnes noe slikt som «identitet» som er med på å styre våre valg. Jeg er dessuten ikke overbevisst om at streben for å tilegne seg kapital, i Bourdieus forstand, helt kan skilles fra individers selvoppfatning, slik Gross ser ut til å mene. Det virker like koherent å se disse som deler av en større enhet. For eksempel kan en selvoppfatning som «sannhetssøker», i tillegg til å være et identitetsselement i smal forstand – altså noe som gir mål og mening til et enkelt individs tilværelse – også fungere som et redskap i streben etter kapital. Det å fremstå som «sannhetssøker» kan være nettopp det som gir status og prestisje innenfor et bestemt sosialt felt, la oss si filosofi. Man kan altså ikke enkelt skille mellom sosiale og individuelle faktorer – på den ene siden har individuelle selvoppfatninger også sosialt opphav, på den andre siden er sosiale faktorer gjenstand for individers fortolkning, forhandling, og kritikk – og dermed er man tilbake til

Bourdieu. Man kan derfor få en følelse av at Gross med denne distinksjonen innbyr til en høna-eller-egget-debatt. Og slike er det som kjent lurt å holde seg unna.

En rabulist blir til

Rortys karriere fungerer likevel godt nok som et eksempel på Gross' teori, i den grad man begrenser teoriens ambisjoner. Gross argumenterer for at strategiske hensyn spilte en til dels avgjørende rolle i Rortys tidlige karriere, men at hans intellektuelle selvoppfatning av ulike grunner ble mer styrende for den senere delen av karrieren. Etter at Gross har konfrontert leseren med det biografiske materialet, fremstår dette som en ganske vanntett tese. Jeg er mer usikker på hvor viktig den er.

I den overleverte fortellingen heter det seg at Rorty begynte som beinhard analytisk filosof, men at han på et tidspunkt opplevde noe slikt som en pragmatisk åpenbaring, hvorpå han bestemte seg for å vie resten av karrieren til å preke det pragmatiske evangelium. Gross ønsker å korrigere denne historien. Han argumenterer for at Rorty fra et tidlig tidspunkt var interessert i historistiske, metafilosofiske, og pragmatiske temaer. Han ser dette som en naturlig funksjon av at Rortys tidlige universitetsutdanning foregikk ved University of Chicago, som hadde en solid pragmatisk forhistorie og som under Rortys tid nærmest ble ansett som et fristed for metafysikere, religionsfilosofier, pragmatister, og andre som sorterte under «diverse». I en tid da den logiske positivismen var i ferd med å legge stadig nye filosofiske institutter under seg (tidlig på 1950-tallet), befant Rorty seg altså i et miljø hvor bekjentskap med filosofihistorien ble ansett som en betydelig del av en filosofers kjernekompetanse. Det er betegnende at Rorty allerede i forbindelse med masteroppgaven kunne uttale at han ønsket å bidra til å stoppe det han kalte «den positivistiske invasjonen». Imidlertid var det verken en sterk selvoppfatning eller strategiske karrierehensyn som var avgjørende faktorer for Rortys utvikling på dette tidspunktet, sier Gross. Snarere var det foreldrenes råd (stundom også et ønske om å gå på tvers av disse), samt karakterbokens klare tale, som var bestemmende for Rortys valg.

Det var først med doktorgraden, da Rorty hadde forflyttet seg til Yale University, at Gross identifiserer strategiske karrierehensyn som en virkende faktor i Rortys utvikling. Det gjaldt nå for Rorty å sørge for sitt videre avansement og det kunne han i det rådende miljø van-

Man kan derfor få en følelse av at Gross med denne distinksjonen innbyr til en høna-eller-egget-debatt. Og slike er det som kjent lurt å holde seg unna.

skelig gjøre om han ble oppfattet som en utpreget anti-positivist. Derfor begynte han å profilere seg som en oversetter mellom analytiske og ikke-analytiske tilnærminger. Selve doktorarbeidet var en filosofihistorisk behandling av begrepet potensialitet, som munnet ut i en oppfordring om at de ulike tilnærmingene til dette spørsmålet «måtte snakke sammen». I en rekke artikler han skrev umiddelbart etter doktorgraden brukte Rorty breddekompetansen sin som en forse, og betonte betydningen av kontinuitet og dialog mellom ulike tilnærminger. Rorty poengterte særlig at analytisk filosofi hadde mye å tjene på å ta til seg innsikter fra ikke-analytiske tilnærminger. Dette var han i stand til å gjøre, sier Gross, fordi han faktisk hadde en breddekompetanse som svært mange andre filosofer på den tiden manglet, men også fordi han strategisk knyttet denne egenskapen opp mot det relativt nyfødte feltet metafilosofi, hvis siktemål nettopp var å ta et skritt tilbake fra interne debatter og fungere som en slags megler mellom ulike tilnærminger. Gross mener at Rortys kobling til analytisk filosofi, via metafilosofien, var hans viktigste *tenure strategy*: «Rorty var yrkesmessig ambisiøs og innså at han ikke ville få jobb ved et godt filosofisk institutt – og langt mindre et professorat – om han ikke deltok i det analytiske foretagendet» (308).

Rortys strategi var vellykket. Kort tid etter doktorgraden befant han seg nettopp i en *tenure track position* ved Princeton. Her fortsatte han først sitt metafilosofiske engasjement, og knyttet dette etter hvert opp mot det han kalte «den språklige vending» i filosofien. Men Rortys tro på muligheten for at filosofiske problemer kunne løses lingvistisk, døde mer eller mindre ut med antologien *The Linguistic Turn*, som han redigerte og ga ut i 1967. Frem til utgivelsen av *Philosophy and the Mirror of Nature* i 1979, beveget Rorty seg derfor tilbake mot historistiske, metafilosofiske, og pragmatiske temaer – en bevegelse som skulle fortsette karrieren ut.

Tiden ved Princeton, spesielt etter at han ble professor, i 1965, var ifølge Gross en tid der Rortys intellektuelle valg i stadig større grad ble styrt av hans intellektuelle selvopfatning som en *leftist American patriot*. Gross sporer denne identiteten først og fremst tilbake til en oppvekst preget av kosmopolitiske, praktisk-politisk engasjerte, og patriotiske foreldre, men også til Rortys tidlige erfaringer ved universitetet, der han ble kjent med en filosofisk tradisjon som var pluralistisk, demokratisk, og dialogisk – ikke ulikt USA selv. Gross hevder at Rortys tilbakevending til pragmatismen i tillegg hadde en rekke mer konkrete årsaker: For det første havnet Rorty i personlige intriger på

instituttet ved Princeton, og han kan derfor ha søkt å ta faglig avstand fra sine analytiske kolleger; for det andre deltok han i denne perioden ved en skjellsettende seminarrekke der blant andre Thomas Kuhn, Quentin Skinner og Clifford Geertz var sentrale aktører, og ble som et resultat overbevist om at det fantes et publikum for hans historistiske og pragmatiske tilbøyeligheter; for det tredje opplevde han at begge foreldrene døde, og tilbakevendingen til pragmatismen kan ha vært en måte å hedre det mer praktisk-politisk engasjerte opphavet på; for det fjerde var Rortys karriere nå sikret i form av en fast universitetsstilling, og han var dermed fri til å fokusere på temaene som lå hans hjerte nærmest.

Filosofi som foregriper sosiologisk analyse

De biografiske delene av Gross' bok – som for øvrig er skilt ut i egne kapitler – er komfortabel lesning og kan trygt anbefales til lesere som er over gjennomsnittlig interessert i studieobjektet. Det slår meg imidlertid som mistenkelig at de mest leseverdige delene av boken er de rent biografiske, all den tid boken frontes som et bidrag til sosiologien.

Jeg hadde forventet mer krutt av denne boken. Jeg så den for meg markedsført omtrent som følger: «Kontroversiell filosof som skandaløst foreslo at filosofiske distinksjoner best studeres sosiologisk, blir selv gjenstand for sosiologisk analyse». Det måtte jo bli meta-eksplosjon og tverrfaglig fyrverkeri!? Akademisk revolusjon og spontane forslag til nye faginndelinger!? Nei, det måtte tydeligvis ikke det. Gross' bok er riktignok ursolid, men også til tider ganske kjedelig. Den er overbevisende, men samtidig overbeviser den om lite annet enn nær-selvfølgeligheter (som at unge akademikere mer enn etablerte professorer tenker på å sikre sin videre karriere). Den er balansert, men setter dermed svært lite på spill. Den har størst ambisjoner som sosiologisk case-studie, men er mest interessant som biografi.

Til slutt lider boken under det som for meg fremstår som en skrikende utelatelse: en tematisering av refleksivitet. Dette er ikke bare et sentralt motiv i sosiologien – ikke minst i Bourdieus «refleksive sosiologi» som Gross delvis tar utgangspunkt i – det er også betegnende for Rortys eget prosjekt. Rortys egenart var at han integrerte et blikk for hvilke sosiologiske funksjoner ulike filosofiske spørsmål og distinksjoner tjener, og at han dermed nektet å skille skarpt mellom sine egne posisjoner på den ene siden og disses tilblivelse og funksjon på den andre. I moralfilosofi mente han for eksempel at den kosmopolitiske etikken han gikk inn for ikke hadde noe annet grunnlag enn

den partikulære historiske utvikling som skapte vestlige, liberale (kosmopolitiske) samfunn og med dem «folk som har blitt oppdratt til å se mistroisk på etnosentrisme». I siste instans begrunnet Rorty pragmatismen ved å vise til at det var den som best kunne stå til tjeneste for det sosiale og politiske «vi» han forholdt seg til, altså vestlige, liberale intellektuelle. På slagordsform kalte han dette *the priority of democracy to philosophy*.

Kunnskapssosiologen starter langt på vei med den samme troen på at vitenskapelige og filosofiske posisjoner kan analyseres som sosiale funksjoner. Men fordi Gross aldri tematiserer berøringen mellom Rortys prosjekt og kunnskapssosiologiens prosjekt, sitter man igjen med et inntrykk av at Rorty allerede har utsosiologisert sosiologene, at han allerede har foregrepet seg selv som objekt for et kunnskapssosiologisk studium. Rorty har både akseptert at de filosofiske posisjonene han inntar er en funksjon av sosiale faktorer og begynt å inkorporere dette i selve posisjonen: «Hvis du er en liberaler, slik jeg er, som mener

at grusomhet er det verste vi mennesker kan gjøre mot hverandre, vil du også mene at ...».

Rorty er altså godt i gang med å svare på spørsmålet Gross stiller innledningsvis, nemlig hvordan humanister velger temaer, tilnærminger og argumenter. Rorty har sågar forsøkt å svare på dette med referanse til sin egen livshistorie, som når han i det selvbiografiske essayet «Trotsky and the Wild Orchids» analyserer seg selv omtrent som Gross analyserer ham, altså som en intellektuell hvis grunnleggende identitet knyttet seg til en tro på det praktisk-politiske feltets prioritet, en tro han fikk med seg fra sine hyperengasjerte, patriot-trotskistiske foreldre.

Med andre ord har Rorty allerede foretatt en kunnskapssosiologisk analyse av seg selv. Det kan derfor se ut som om det Gross gjør, simpelthen er å fylle inn detaljene. Når det er sagt inneholder boken mange interessante slike.

FILOSOFIQUIZ

1. Hvilket spørsmål hører til hvilken disiplin?

A. Har universet en mening?	x. Kosmogoni
B. Hvordan ble universet til?	y. Epistemologi
C. Hva eksisterer i universet?	z. Kosmologi
D. Hvordan kan vi vite at det finnes et univers?	æ. Ontologi

2. Hvor finner vi følgende metodologiske postulat: «... our account would be adequate, if we achieved a degree of precision appropriate to the underlying material; for precision must not be sought to the same degree in all accounts ...»?

3. hvilken tysk filosof hevdet at «das Wahre ist das Ganze» ?

4. Hva slags feilslutning er *argumentum ad crumenam*?

5. Hva står forkortelsen Q.E.D. for? a) Quickly emerging doomsday b) Quod erat demonstrandum c) Quietly ephemeris disintegrate d) Quasimodo est domini

6. Hvilken filosofisk metode har slagordet: «til tingene selv!»?

7. Hvem er særlig kjent for å etterstrebe en filosofi som er *ordine geometrico demonstrata*, og hva betyr det?

- René Descartes. Veiledet av en geometrisk demon.
- Gottfried Leibniz. Bevist som ordentlig geometri.
- Thomas Aquinas. I orden, mens geometererne demonstrerer.
- Benedictus de Spinoza. Demonstrert på geometrisk vis.

1: Az, Bx, Cæ, Dy
 2: Aristoteles' Nikomakiske Etik (1094b13-15)
 3: G.W.F. Hegel
 4: En logisk feilslutning som består i at man konkluderer at en sanning må være sann fordi dens ytrer er rik
 5: b
 6: Fenomenologi
 7: d

SVAR